

JOURNAL OF ART AND DESIGN RESEARCHES
SANAT ve TASARIM
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

BİR İLETİŞİM ARACI VE SANAT DİSİPLİNİ OLARAK PANDEMİ DÖNEMİNDE FOTOGRAF

PHOTOGRAPHY AS A COMMUNICATION TOOL AND ART DISCIPLINE DURING THE PANDEMIC PERIOD

Nur ONAT

Gönderim Tarihi: 14.10.2021

Kabul Tarihi: 10.12.2021

Öz

COVID-19 pandemisi kuşkusuz ki insanlık tarihinin en önemli ve zorlu tecrübelerinden biri olarak tüm toplumların hafızasına kazınmıştır. Bu zorlu tecrübe ile bir gecede sayısız insan geçim kaynaklarını kaybederken günlük rutinlerini ve kariyer planlarını da değiştirmeye zorlanmışlardır. Bir toplumsal hafıza ve sosyal iletişim aracı olarak fotoğraf; çeşitli sınırlar arasına hapsolmek zorunda kalan bu insan öykülerinin hayat bulmasında ve aktarımında çok önemli bir rol oynamıştır. Fotoğrafın icadından günümüze gerçeklikle kurduğu doğrudan bağ ve bir sanat disiplini olarak varlığı bu büyük sınavın yıkıcı hasarının tespiti ve etkilerinin azaltılmasında önemli bir noktada durmaktadır. Dünyanın farklı coğrafyalarında pandeminin etkilerini farklı projelerle belgeleyen pek çok fotoğrafçı, yaşanan koşulların, yüzleşilen sosyal ve psikolojik zorlukların ortak olduğu gerçeğini göz önüne sermek konusunda büyük bir görev üstlenmiştir. İnsanlık yaklaşık 200 yıldır fotoğrafın görünmeyen dünyayı gösterme gücü sayesinde dünya savaşları, doğal afetler gibi yaşadığı büyük trajedileri belgelendirebilmekte, bu belgeler aracılığıyla da toplum bilincini artırarak bireylere harekete geçmek için ilham verebilmektedir. Bu çalışmada da fotoğrafın gelişim süreci içerisinde bir sosyal iletişim aracı ve bir sanat disiplini olarak varlığı öncelenecek pandemi özelinde çeşitli sanatçı çalışmalarından örneklerle süreçteki önemi çerçevelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fotoğraf, Pandemi, Sanat, İletişim

Abstract

The COVID-19 pandemic has undoubtedly been engraved in the memory of all societies as one of the most important and challenging experiences in human history. With this difficult experience, countless people have been forced to change their daily routines and career plans while losing their livelihoods overnight. As social memory and social communication tool, photography has undertaken a very important mission in the life and transmission of these human stories, which had to be imprisoned between various borders. The direct connection that photography has established with reality since its invention and its existence as an art discipline stands at an important point in determining the devastating damage of this great test and reducing its effects. Many photographers who have documented the effects of the pandemic in different geographies of the world with different projects have undertaken a great task in revealing the fact that the living conditions and the social and psychological difficulties faced are common. Thanks to the power of photography to show the invisible world, humanity has been able to document great tragedies such as world wars and natural disasters for nearly 200 years, and through these documents, it can inspire individuals to take action by raising public awareness. In this study, the existence of photography as a social communication tool and an art discipline in the development process was prioritized, and its importance in the process was tried to be framed with examples from various artist works in the pandemic.

Keywords: Photography, Pandemic, Art, Communication

*Bu çalışma, 21-22 Haziran 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Uluslararası Sanat ve Tasarım Araştırmaları Kongresi çerçevesinde bildiri olarak sunulmuştur.

- **Alıntılama:** Onat, N. (2021). Bir İletişim Aracı ve Sanat Disiplini Olarak Pandemi Döneminde Fotoğraf. STAR - Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi, 2(3), 220-226.
- **Sorumlu Yazar:** Prof. Dr. Nur ONAT, Arkin Yaratıcı Sanatlar ve Tasarım Üniversitesi, nur.onat@arucad.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1218-9387.

Giriş

İnsan doğası gereği tüm canlılar içinde iletişime en çok ihtiyaç duyan ve en sosyal olan varlıktır. Bu olgunun en önemli nedeni, hayata tutunma ve hayatta kalabilme dürtüsüdür. Tüm canlılarda var olan bu hayatta kalabilme dürtüsü türlere göre farklı farklı savunma mekanizmalarının gelişmesine sebep olmuştur. Birçok hayvan türüne göre fiziksel üstünlüğü bulunmayan insan, bir arada olmayı ve birlikte mücadele etmeyi bir yöntem olarak geliştirerek evrim içerisinde varlığını sürdürebilme becerisini gösterebilmiştir. Elbette ki iletişimin sadece insanlara özgü olmadığı bilinen bir gerçektir, yeryüzünde var olan tüm canlılar gerek birbirleriyle gerekse de içinde buldukları çevre ile iletişim halindedir ancak insanın iletişim ihtiyacı ve becerileri öylesine varoluşsal köklere sahiptir ki dilin ve sanatın doğuşuna vesile olmuştur. Dil; önceleri beden dili daha sonraları konuşma ve en nihayetinde yazının kullanımı ile gelişir. İlk çağlardan günümüze dile görsel iletişimin de eşlik ettiğini tarih öncesi mağara resimlerine bakarak anlayabiliriz. Günümüzden 17.000 yıl öncesine tarihlenen resimleriyle Fransa'daki Lascaux Mağarası bu gerçeğin en çarpıcı örneklerindedir.

Genel anlamda sanatın da böylesine hayati bir iletişim ihtiyacının doğal bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Sanat üretimi bir meseleden, bir önermeden, bir anlatı ihtiyacından filizlenir ve çağlar boyu varlığını korur. Toplumların sosyal teknolojik ve ekonomik anlamdaki gelişimi kuşkusuz ki iletişim yöntemleri ve dolayısıyla da sanat üretimi üzerinde de etkili olmuştur. Bu etki ise zaman içinde sanatı bir iletişim aracı olmanın ötesine taşıyarak, toplumlara yol gösteren, onun var oluşsal sancularına ayna tutan bir varlık kazanmasını sağlamıştır. Özellikle insanlığın büyük yıkım ve buhran dönemlerinde sanatsal üretimin ve sanatçıların gerçeği gösterme ve gerçekle yüzleşme anlamında insanlığa büyük katkıları olduğu tartışmasızdır.

19. yüzyıl başlarında bilimsel bir icat olarak gündeme gelen fotoğraf ise gerek iletişim bilimi gerek toplumsal hafıza, gerekse sanat bağlamında bakıldığında taşları bütünüyle yerinden oynatan, bir fenomen olarak karşımıza çıkar. Özellikle 20.yüzyılın ortalarından itibaren, fotoğrafın bir iletişim aracı olarak zamanın akışı içinde kendine açtığı alan ile insanın varolma ve kendinden bir iz bırakma kavgasının en önemli aygıtına dönüştüğü görülür. Bundan böyle kendi varlığının ve tarihinin tanığı olarak fotoğrafı hep şahit yazacaktır insanoğlu.

İnsanlığın gerçek ve gerçeğin temsili sorgusunda bir devrim niteliği taşıyan bu önemli icat, yüzyılı aşkın bir süredir sanat ile verdiği mücadeleyi farklı cephelerde sürdürüyor olsa da toplumsal hayat içerisinde her geçen gün ağırlığını arttırmaktadır. Bu bağlamda çağımızın en etkili iletişim araçlarından biri olarak da; özellikle sosyal medya kullanımının sıklaşması ile birlikte vazgeçilmez bir varlığa bürünmüştür.

Yaklaşık 200 yıldır büyük bir hızla gelişen teknolojisi ile gücünü ve yaygınlığını arttıran fotoğraf, bu 200 yıl içinde yaşanan tüm toplumsal olaylarda insanlığa bilgi akışı sağlayarak, gerçekleri görmek, bilgi edinmek ve bu bilgiler dahilinde adım atmak için toplumlara ilham kaynağı olmuştur. Vietnam'daki Napalm Bombası felaketinden, Afrika'daki kanlı elmas madenlerine, 1929 büyük buhranından, İspanyol gribi pandemisi'ne fotoğrafın şahitliğinde yaşananlar bütün çıplaklığı ile belgelenmiş ve bir daha hiç kaybolmayacak şekilde insanlığın ortak

hafızasına kazınmıştır. Fotoğraflar aracılığıyla insanlık belki de hiçbir zaman gidemeyeceği yerlere seyahat etmiş, Mars gezegenin yüzeyini bile yakından görme fırsatı yakalamıştır. Fotoğraf ile zaman ve mekana özgü sınırlar ortadan kalkmış, iletişim kavramı bambaşka bir boyut kazanmıştır.

Ünlü Fotoğraf tarihçisi ve teorisyeni Helmut Gernsheim “**Yaratıcı Fotoğraf: Estetik Trendler**” adlı 1962 tarihli kitabında fotoğraf ile ilgili şöyle der: “Fotoğraf, dünyanın her köşesinde anlaşılan tek dil’dir ve bütün uluslarla kültürler arasında köprü kurarak insanlık ailesini birbirine bağlar. Siyasal etkilerden bağımsız olarak insanların özgür olduğu yerlerde, hayatı ve olayları doğru bir şekilde yansıtır, başkalarının umutlarını ve çaresizliklerini paylaşmamızı sağlar, politik ve toplumsal koşulları aydınlatır. Böylece insanoğlunun insani olan ve olmayan yönlerinin görgü tanığı haline geliriz...” (Gernsheim,1991:229).

2019 yılının son aylarında bir anda tüm dünyanın gündemine oturan ve yıkıcı etkilerini birçok farklı biçimde

yaşadığımız COVID-19 pandemisi de insanlığın unutulmaz bir deneyimi olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Hepimize gelişen teknoloji ve toplumsal hayata rağmen, modern insanın bile aslında hâlâ birbirine ihtiyaç duyduğunu ispat etmiştir.

Pandeminin doğurduğu özel koşulların sosyolojik, ekonomik ve psikolojik etkileri pekçok farklı mecrada uzmanlar tarafından tartışılmaktadır. Bu tartışma başlıklarından biri de hali hazırda günümüzün en önemli meselelerinden biri olan sosyolojik yalnızlaşmanın pandemi koşulları ile olan ilişkisidir. Sosyolojik yalnızlık olgusu; modernizmin rasyonalizmden hareketle bireyi merkeze koyduğu, bireyciliği önceleyen ve biz kavramını eriten bakış açısının kaçınılmaz bir sonucu olarak karşımıza çıkmıştır. Bu kavramı kısaca bireyin diğer bireylerle ilişkilerinin bozulması ya da başkalarından yoksun olması olarak tanımlayabiliriz. Modernizm ile başlayıp günümüz modern sonrası toplumlarında gittikçe şiddetlenen bireyci bakış açısı, insanın varoluşsal dürtü ve ihtiyaçları ile her geçen gün daha da çelişmektedir. Bu noktada kapımızı çalan pandemi ise bir yandan bu sosyolojik yalnızlığı arttırırken öte taraftan da bizi sosyal ilişkilerimizi korumaya, onarmaya, aracılık eden caydırıcı bir işaret niteliği taşımaktadır.

Pandemi Döneminde Fotoğrafın Yansıttıkları

Fotoğrafın belgeci yönü, salgın anlamında özellikle üç önemli işlev üstlenmiştir. Bunlardan ilki bireylerde oluşan yalnızlık hissini ortadan kaldırması, yaşanan yıkım içerisinde yalnız olunmadığını, dünyanın pekçok farklı noktasında insanların benzer zorluklar yaşadığına dair somut göstergeler ile görünür kılmasıdır. Fotoğrafın bir diğer etkisi, kesintiye uğrayan sosyal hayatın birey üzerinde oluşturacağı tahribatın en az zarar ile atlatılmasına koyduğu katkıdır. Özellikle sosyal medya maceralarında vazgeçilmez bir iletişim yöntemi olarak öne çıkan fotoğraf; insanların bir arada tutulması ve oluşan psikolojik olumsuzlukların giderilmesinde oldukça etkili olmuştur. Fotoğrafın öne çıktığı bir diğer nokta ise pandemi koşulları içinde oluşan ve hızla yayılan salgının gerçek olmadığına dair komplo teorilerinin toplumun büyük kısmı üzerinde bir inanç oluşturmasının engellenmesidir. Resmi sayısal verilerin yanında

dünyanın pek çok yerinden paylaşılan fotoğraflar durumun ciddiyetinin kavranmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Fotoğrafın insanlık tarihinin büyük travmalarında taşımış olduğu bu görevi büyük fotoğraf ustası Edward Steichen 1958 yılında Wisconsin Tarih Dergisi'nde yayınlanan "**Fotoğraf: İnsanın Tanığı ve Kaydedicisi**" adlı makalesinde şöyle dile getirmektedir: "...Fotoğraf doğadaki ve toplumdaki olayları kaydederken, kendine özgü tarihçi rolü içinde tarihsel belgeler üretmektedir. Fotoğraf birçok şeydir, fakat belgenciligi onun önemli niteliklerinden yalnızca biridir. Üretilen herhangi bir fotoğraf, denklanşöre basıldığında tarihsel bir belgeye dönüşür. Bu biçimiyle kullanımı büyük ölçüde tarihçilere bağlıdır artık. Fotoğrafın tarihe vereceği en önemli hizmet olarak düşündüğüm insan ilişkilerini kaydetme, insanı insana anlatma işlevini de vurgulamak isterim." (Steichen,1958:159) Büyük ustanın da dile getirdiği gibi fotoğraf, insanı insana anlatmanın en etkin yollarından biridir. İşte yakın tarihimizin en travmatik dönemlerinden biri olarak tarihe kaydedilecek bu pandemi döneminde de tıpkı geçmişte olduğu gibi insanı gerek kendi çağının gerekse gelecek çağların insanına anlatmak bağlamında fotoğraf yine büyük bir varlık göstermiştir.

Gelecek nesiller 2020 yılının fotoğraflarına izlediklerinde ne görecekler? Bu önemli sorunun cevabını şekillendirmek üzere harekete geçen Associated Press onüç farklı ülkeden onbeş fotoğrafçı ile bir projeye imza atarak pandemi döneminde çektikleri fotoğraflar arasından onları en çok ekileyen bir tanesini seçerek neden bu fotoğrafı seçtiklerini anlatmalarını istemiştir. Bu onbeş fotoğrafçının seçimleri, COVID-19 sebebiyle geçtiğimiz yıl milyonlarca insanın çalınan hayatlarının, kısıtlanan en temel özgürlüklerinin ve ödemek zorunda kaldıkları bedellerin kanıtları niteliğindedir. Projede yer alan her bir fotoğraf, özünde aynı noktadan köklenen farklı insan hikayelerini anlatarak, izleyiciye yüzyılda bir görülen bir salgını, yakından gözlemleme ayrıcalığına sahip insanların gözünden görme ve anlama konusunda rehberlik etmiştir. Fotoğraflar aracılığıyla insan hikayeleri ile bir bağ oluşturan herhangi bir fotoğrafçıdan farklı olarak COVID-19 pandemisini belgeleyen isimler, yaşanan bu büyük felaketin bir yandan gözlemcisi ve belgeleyicisi olurken bir yandan da öznesi konumunda kalmışlardır. Bu anlamda pandemi dönemi fotoğraflarının belgeleri fotoğraf anlamında çok özel bir yönü de vardır. Associated Press'in projesinden bu çalışmada seçilen iki örneğe yer verilecektir.

Bunlardan ilki, İranlı fotoğrafçı Ebrahim Noroozi'nin seçtiği fotoğraftır. Şekil 1'de yer alan bu çalışma, 59 yaşında COVID-19 yüzünden ölen bir hastanın üç kişi tarafından yıkandığı sahneyi belgelemektedir. Fotoğrafta üç gönüllü İran'ın Kaemşehr kentinde 19 Aralık 2020 tarihinde koruyucu kıyafetler giymiş bir şekilde vefat eden bir COVID-19 hastasını defin işlemine hazırlarken görülmektedir. Noroozi bu fotoğrafın çekildiği anı "O kadar acı ile doluydum ki hastanın cansız bedenini o soğuk ve karanlık odada görünce önce deklanşöre basmak için kameramı bile kaldıramadım ama o güne kadar 500 kadar cenazeyi gömen üç gönüllünün özverisi ve fedakarlığı bana büyük bir umut ışığı oldu. Herşeye rağmen umutlu olmalıyız." şeklinde anlatmıştır.

Görsel 1. Ebrahim Norrozi, İsimsiz

Yaşamın ölümle buluştuğu ve pandeminin korkutan yüzünü gösteren bu fotoğrafın aksine yine aynı projede yer alan bir diğer fotoğraf, bize insanın yaşama tutunma gücünü hatırlatan bambaşka bir hikayeye yer vermektedir. Natacha Pisarenko tarafından 13 Ağustos 2020 tarihinde dünyanın bir başka noktasında, Buenos Aires-Arjantin’de çekilen bu karede ise Blanca Ortiz adında 84 yaşındaki bir hastanın hastalığı yenerek hastaneden taburcu olacağı haberini aldığı duyduğu sevince ortak oluruz. Bu eşsiz anı Pisarenko “Bu kadar ağır bir hikayeyi anlatırken benim için en parlak andı.” ifadesiyle dile getirmiştir. Yaşam ile ölüm arasındaki git-geller pandeminin en çarpıcı noktası olarak öne çıkarken, fotoğrafların ölümsüz kıldığı anlar ortak belegimize bir daha silinmeyecek şekilde kazanılmışlardır.

Görsel 2. Natacha Pisarenko, İsimsiz

Umudu, hayal kırıklıklarını, sevinci, gerçeği gösteren bu fotoğraflar, dünyanın dört bir yanına erişmemizi, her bir hikaye ile kendi hikayemiz arasında bir bağ kurmamızı sağlamış, kimi zaman ortak, kimi zaman farklı deneyimlerin yarattığı duygularda hepimizi birleştirmiştir.

Yukarıda görmüş olduğumuz gibi çeşitli kuruluşlar tarafından yürütülen projelerden bağımsız olarak, daha önceden fotoğraf disiplininin farklı alanlarında üretimleri olmuş fotoğrafçılar da bu özel dönemi belgelemek için çaba sarf etmişlerdir. Örneğin; Al Bello tarafından New York'ta çekilen ve Şekil 3'de gördüğümüz fotoğraf aylardır çocuklarını ve torunlarını göremeyen Mary Grace Sileo'nun bir çamaşır ipine asılmış olan plastik bir örtünün ardından çocukları ve torunları ile buluştuğu anı göstermektedir. Getty Images için bir spor fotoğrafçısı olarak çalışan Bello, pandemi döneminde insanlara katkı sağlamak, umuda, sevgiye ve insanlığa dair hikayeler anlatabilmek adına fotoğraflar çektiğini ve bu özel çalışmanın kendisi için bambaşka bir öğrenme deneyimi olduğunu ifade etmiştir.

Görsel 3. Al Bello, İsimlessiz

Fotoğraf; pek çok farklı toplumsal olayda olduğu gibi bu özel dönemde de sadece profesyonel fotoğrafçıların değil, sıradan insanların da sıklıkla başvurduğu bir hikaye aracı işlevi görür. Teknolojinin olanakları ile bir telefon cihazı içine entegre olmuş kameralar sayesinde insanlar gerek yakınları, gerekse milyonlarca başka insan ile kendi deneyimlerini paylaşmış, normalden çok uzağa düşen gündelik hayatlarını, normale duyulan umut ile harmanlayarak gelecek nesillere kendinden ve bu büyük trajediden izler bırakmıştır.

Sonuç

19. yüzyıldan başlayarak 20 ve 21. yüzyılda baş döndürücü bir hızla kaydedilen teknolojik gelişmeler, insanların bilgiye ulaşmasının tarif edilemez bir ivme kazanmasına yol açmıştır. Ancak gerçek ve gerçeği olduğu gibi aktarma konusu her zaman kimi soru işaretlerini de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda fotoğrafın doğru bilgiyi ve gerçeği tüm çıplaklığıyla aktarıp aktarmadığı sorusu da icadından günümüze varlığını sürdürür. İşte tam da bu sebeple fotoğraf, doğası gereği daima gerçeğin yansıtılması ya da çarpıtılması noktasında bir fail olarak işlev görür. Gerçeği yansıtmaktaki gücü onu aksi istikamette de en kuvvetli silah haline dönüştürmektedir. Fotoğrafın gerçekliğini şekillendiren kameranın ardındaki gözdür. Çünkü Hannah Arendt'in de ifade ettiği gibi gerçeklik dediğimiz olgular hiçbir zaman bizim kişisel özelliklerimizden ve olaylara bakış açımızdan bağımsız değildir.

Gerçeklik ile bilginin aktarımı konusunda pek çok tartışmanın hararetle sürdüğü bir ortamda bütün dünyayı kısa bir sürede etkisi altına alan pandemi, salt gerçeğe ve kirlenmemiş bilgiye ne kadar ihtiyacımız olduğunu tüm insanlığa hatırlatmıştır. Gerçeğin; çeşitli öznelerin çıkarları doğrultusunda çarpıtılarak ya da silikleştirilerek belirli bir kamuoyu algısı oluşturulması olarak tarif edilen hakikat sonrası günümüz dünyasında oluşan ya da oluşmak zorunda olan insanlığın ortak çıkarları gerçeklerin tüm çıplaklığı ile aktarımına muhtaç ve mecbur kalmıştır. Bu noktada da fotoğrafın özünde barındırdığı salt gerçeği gösterme gücüne duyulan inanç hiç olmadığı kadar yükselir. Dünyanın bir diğer ucunda yaşayan bir insanın bizimle aynı açmazlarla karşı karşıya kaldığını, aynı acıları yaşadığını bilmek yani kısaca yalnız olmadığımızı deneyimlemek yine fotoğraflar sayesinde olmuştur ya da aşılama çalışmalarında başarı kazanan ülkelerin normalleşmeye başladığını gösteren fotoğraflar, içimizdeki umudu kamçılama ve her toplumu kendi muktedirlerini benzer adımlar atmak üzere harekete geçirebilmek adına toplumsal bir baskı oluşturmaya itmiştir. Bu noktada da fotoğrafın gücü ve etkisi tartışmasızdır. Bu eşsiz deneyim bize göstermiştir ki insanlığın çağlar boyu sürdüregeldiği ve daha çağlar boyu sürderecek olduğu gerçeği bulma ve gerçeği aktarma mücadelesinde fotoğraf en etkili araçlardan biri olmaya devam edecektir.

Kaynaklar

- Friday, J.(2000). Demonic Curiosity and The Aesthetics of Documentary Photography. *British Journal of Aesthetics*, 40(3), 356-375.
- Gernsheim, H. (1991). *Creative Photography Aesthetic Trends 1839-1960* 1st ed. New York: Dover Publications, 229.
- Kerimoğlu, C. (2016). Dilin Kökeni Arayışları I: Dilin Kökeniyle İlgili Akademik Tartışmalar. (The Search for the Origin of Language I: Academic Controversies on the Origin of Language), *Dil Araştırmaları*, -18: 47-84.
- Oliveira, A.A. (2016). Post-photography, or are we past photography.H. Ferreira (Ed) *Post-Screen: Intermittence + Interference* içinde (68-76) Lisbon: Faculty of Fine Arts, University of Lisbon
- McMaster, Scott. (2015). Truth in Photography or: How I Learned to Stop Worrying and Press the Shutter. N/A. 10.18848/2154-8560/CGP/v08i02/77-98.
- Steichen, E, (1958). Photography: Witness and Recorder of Humanity. *The Wisconsin Magazine of History*,41(3), 159 – 167.
- Ap photos: Photographers Reflect on Single Shot of Pandemic (2021). (<https://apnews.com/article/photography-pandemics-ap-top-news-coronavirus-pandemic-ee22b9c3badb6f8b0343b6b7a5ea49ae>) Accessed: 15 May 2021
- CNN:The Defining Photos of The Pandemic — and The Stories Behind Them (2021). (<https://edition.cnn.com/interactive/2021/03/world/coronavirus-pandemic-cnnphotos/>) Accessed:15 May 2021
- Evrin Ağacı: Post Truth (Gerçeklik Ötesi): Yalanların Gerçekmiş Gibi Sunulduğu Bir Dünyada, Hakikatin Anlamı Nedir? (2020). (<https://evrimagaci.org/post-truth-gerceklik-otesi-yalanlarin-gercekmis-gibi-sunuldugu-bir-dunyada-hakikatin-anlami-nedir-8574>) Accessed: 02 June 2021

Görsel Kaynaklar

- Görsel 1. Winfield, N. Ap photos: Photographers Reflect on Single Shot of Pandemic (2021), Erişim tarihi: 15.05.2021
- Görsel 2. Winfield, N. Ap photos: Photographers Reflect on Single Shot of Pandemic (2021), Erişim tarihi: 15.05.2021
- Görsel 3. Almond, K. CNN:The Defining Photos of The Pandemic — and The Stories Behind Them (2021), Erişim tarihi: 15.05.2021